

Gdańsk, dnia 10 czerwca 2019r.

Recenzja
pracy doktorskiej mgr inż. arch. Sylwii Krzysztofik

pt. „Miasto bez końca. Urbanizacja terenów objętych obszarowymi formami ochrony przyrody na wybranych przykładach z okolic Warszawy i Łodzi”

**wykonanej na Wydziale Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska
Politechniki Łódzkiej
pod kierunkiem dr hab. inż. arch. Jacka Wesołowskiego, prof. nadzw. PŁ**

1. Podstawa opracowania

Niniejsza recenzja została sporządzona na podstawie zlecenia prof. dr hab. inż. Marka Lefika, Dziekana Wydziału Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska Politechniki Łódzkiej z dnia 15 kwietnia 2019r. Podstawą prawną do sporządzenia recenzji jest Ustawa z dnia 3 lipca 2018r. „Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce”, „Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki” z dnia 14 marca 2003r. (z późniejszymi zmianami) oraz rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018r. „w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora”.

2. Temat, cel, tezy i metoda pracy

Tematem pracy mgr inż. arch. Sylwii Krzysztofik są procesy urbanizacji zachodzące współcześnie na terenach chronionych z uwagi na wymogi związane z ochroną przyrody. W szczególności w polu zainteresowania Autorki są sposoby realizacji polityki przestrzennej w kontekście ochrony przyrody na przykładach terenów objętych różnymi formami tej ochrony. Zamiarem Autorki stało się także określenie mechanizmów wpływających na politykę przestrzenną i zdefiniowanie działań pozwalających na wprowadzenie zmian niezgodnych z założeniami ochrony przyrody. W konsekwencji Autorka podejmuje się opisanie presji, jakiej podlegają tereny objęte ochroną prawną ze względu na cenne walory przyrodnicze w kontekście rozlewania się miast.

Równocześnie Autorka precyzyjnie określa zakres badań stanowiących bazę dla przedstawionego w pracy wywodu. Obejmuje on zakresy:

- Terytorialny – ze wskazaniem trzech wybranych obszarów (objętych różnymi formami ochrony przyrody), w ramach których wskazano po jednej gminie poddanej bardziej szczegółowej analizie;
- Czasowy – ze wskazaniem okresu po 2003r., kiedy to weszła w życie obecnie obowiązująca ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- Legislacyjny – ze wskazaniem trzech różnych form ochrony przyrody.

Zakresy te są precyzyjnie zdefiniowane.

Niezależnie od w/w, Autorka określa także na specyfikę swojego pola badawczego, trafnie wskazując iż spektrum zagadnień związanych z procesami urbanizacji terenów podmiejskich jest bardzo duży. Charakteryzując główne z nich, stara się jednoznacznie wskazać którymi kwestiami zajmuje się w dysertacji, a którymi nie.

W kontekście powyższych uwag uznać więc można iż Autorka poprawnie i precyzyjnie zdefiniowała podjęty w dysertacji problem badawczy. Także poprawnie określony został (choć może sformułowanie jest nieco dziennikarskie) tytuł samej rozprawy, którego jednakże druga część precyzyjnie oddaje podjęty zakres badań. Równocześnie uznać go należy za interesujący i aktualny, co wynika ze wzrastającego – po okresie liberalizmu w zakresie gospodarowania przestrzenią i *stricte* planistycznego podejścia do kwestii kształtowania polityki rozwoju przestrzeni – zainteresowania zarówno władz miejskich, społeczności lokalnych jak i wreszcie samych urbanistów czy architektów zagadnieniami skutków rozlewania się miast oraz możliwości wykorzystania prawnych narzędzi do uregulowania tego procesu lub chociaż zaradzenia wyrządzonym przezeń szkodom.

Także decyzję Autorki dotyczącą zaprezentowania omawianej problematyki na przykładzie trzech starannie wybranych gmin uznać należy za ze wszech miar słuszną. Pozwoliło to na bardzo dokładne opisanie zachodzących procesów (w tym – na przykładzie poszczególnych wybranych obszarów) wraz ze wskazaniem konkretnych problemów, z jakimi zmierzyć się trzeba w kontekście każdej z wybranych gmin. Niezależnie od faktu iż badania przeprowadzone zostały na stosunkowo małej próbie, to jednak wspomniany powyżej precyzyjny dobór przykładów pozwala na zaprezentowanie całej złożoności omawianych zagadnień. Zdaniem Recenzenta, służyć ono także może za potencjalny punkt odniesienia dla opracowań dla innych obszarów podmiejskich oraz na wypracowanie szeregu wniosków o charakterze uogólniającym (co zresztą Autorka czyni w końcowej części pracy). Dzięki temu zabiegowi Autorka uchroniła się także przed dość powszechnym w pracach młodych naukowców zafascynowaniem różnymi rozwiązaniami wdrażanymi w miastach o znacząco odmiennie od ośrodków polskich charakterystyce oraz przed stawianiem wniosków na bazie niezbyt dobrze omówionych / opisanych studiów przypadku.

W pracy można wyróżnić cztery zasadnicze części:

- Część wstępną, obejmującą wprowadzenie, założenia rozprawy oraz podstawy teoretyczne i metodologiczne;
- Omówienie historii ochrony przyrody w kontekście polskim;
- Szczegółowe przedstawienie (w paru rozdziałach) sytuację aglomeracji warszawskiej i łódzkiej;
- Wskazanie „czynników destrukcji” w kontekście krajobrazu i walorów przyrodniczych.

Jak wskazano powyżej, podsumowaniem pracy jest zestaw wniosków o charakterze zarówno ogólnym jak i szczegółowym. Wnioski te pozwalają na określenie kwestii istotnych dla kształtowanie nie tylko przestrzeni wybranych gmin czy obszarów, ale także i innych miejscowości / gmin / obszarów poddawanych obecnie presji urbanizacyjnej. Tym samym praca wpisuje się w rozwijany obecnie w szeregu ośrodkach nurt badań nad przyszłością obszarów podmiejskich.

W części wstępnej rozprawy Autorka definiuje jej cele. Jako główny cel pracy wskazuje „wskazanie przyczyn degradacji terenów objętych obszarowymi formami ochrony oraz zidentyfikowanie wadliwych mechanizmów, które to umożliwiają”. Równocześnie wskazuje iż „zadaniem opisywanych badań jest zdefiniowanie podmiotów, z powodu których system prawnej ochrony terenów cennych przyrodniczo nie działa w skuteczny sposób”. Niezależnie od tego, w dalszej części tegoż podrozdziału Autorka stwierdza iż „intencją wykonywanych badań jest pokazanie, co zakłada prawodawstwo na obszarach objętych odmiennymi formami ochrony przyrody oraz jak wygląda egzekwowanie założeń ochrony na obszarach objętych legislacją o różnym stopniu restrykcyjności”. W kolejnym zaś zdaniu pisze iż „celem pracy jest także porównanie rzeczywistych zmian zachodzących na obszarach objętych prawną ochroną z założeniami obowiązującej tam legislacji oraz z zapisami aktów prawnych”. Wszystkie te zapisy są w pewnym stopniu nieuporządkowane, nie wskazując jednocześnie na cel główny czy też cele szczegółowe rozprawy. Nie mniej jednak zamysł Autorki jest czytelny dla Recenzenta – tak naprawdę Autorka **wskazuje na rozbieżności pomiędzy zapisami prawa a realnie zachodzącymi zjawiskami w przestrzeni analizowanych obszarów, jednocześnie doszukując się przyczyn tychże w nieprecyzyjnie określonej (lub też w ogóle nie sformułowanej) polityce planistycznej gminy lub też w rozbieżności pomiędzy zapisami prawa a przyjętą strategią rozwoju / sposobami postępowania w kontekście (często chybionych) założeń rozwojowych.**

Rozwinięciem tematu i celów pracy są postawione przez Autorkę tezy. Zostały one sformułowane w następujący sposób:

Teza główna:

Obszary o szczególnych walorach krajobrazowych nie są objęte skuteczną ochroną, a ich urbanizacja ma chaotyczny charakter i jest realizowana w irracjonalny sposób.

Tezy pomocnicze:

- Bezzasadne urbanizowanie obszarów objętych formami ochrony przyrody jest procedowane z powodu braków obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a jeśli takie obowiązują, z powodu dopuszczania lokalizacji zabudowy na zbyt wielu obszarach, w tym uznanych za szczególnie cenne przyrodniczo.
- Proces zawłaszczania pod zabudowę terenów wartościowych przyrodniczo nie ma charakteru samowoli, a odbywa się na podstawie zasad przyjętych w legislacji.

Zapisy te uznać należy za poprawne, choć – zdaniem Recenzenta – ich listę warto byłoby **uzupełnić o zapis dotyczący rozbieżności pomiędzy celami ochrony a celami rozwoju lokalnego, w szczególności rozumianego jako „ułatwienia inwestycyjne”**. Nie mniej jednak, przedstawione tezy sformułowane są poprawnie, a także – co ważniejsze – w pełni udowodnione.

Bardzo interesującym elementem pracy jest szczegółowe omówienie aparatu pojęciowego (rozdział 1.8). Autorka przygotowała go w sposób staranny, dzięki czemu zainteresowany czytelnik nie powinien mieć wątpliwości co do sposobu interpretacji poszczególnych terminów i nazw. Nie mniej jednak pewną wątpliwość budzić może pewna rozbieżność pomiędzy próbą szczegółowej definicji pojęcia „miasta” a deklarowanym zainteresowanym procesem urbanizacji terenów cennych przyrodniczo (w tym –zasadniczo „pozamiejskich”). Zdaniem Recenzenta, nie ma potrzeby definiowania w rozprawie pojęć nie odnoszących się do jej meritum. Z drugiej strony, Autorka przytacza interesującą definicję „urbanizacji”, słusznie odnosząc je także do terenów wiejskich, a także innych pojęć z tym zjawiskiem związanych. Dobrze jest także opisane pojęcie „ochrony przyrody”, choć pewien niedosyt zostawia opis pojęcia ochrony obszarowej (mimo iż zagadnienie to jest szerzej omawiane w rozdziale 2). Zdaniem Recenzenta, w kontekście opisów innych pojęć oraz tematu rozprawy, pojęcie to winno zostać rozwinięte. Interesującym elementem jest także stan badań. Autorka poświęciła dużo czasu na przeanalizowanie wielu zagadnień, uwagę zwraca także koncentracja na badaniach polskich. Nie mniej jednak część ta jest nieco nieuporządkowana, no a przede wszystkim nasuwa się pytanie o badania podejmowane w ośrodkach zagranicznych. Recenzent wnosi o odniesienie się Kandydatki do tej kwestii w trakcie publicznej dyskusji nad tezami pracy.

Podsumowując dotychczasowe rozważania należy stwierdzić iż Autorka w sposób generalnie poprawny sformułowała temat, cele i tezy pracy. W swoich badaniach oparła się zarówno na badaniach literaturowych, przeprowadzonych samodzielnie studiach wybranych ośrodków jak i na szczegółowym omówieniu wybranych obszarów. Zawarty w pracy materiał pozwala na stwierdzenie iż Autorka dobrze porusza się w omawianej problematyce, a praca spełnia warunki stawiane przed rozprawami doktorskimi.

3. Struktura pracy

Praca jest obszernym studium, liczącym 263 ponumerowanych stron oraz dodatkowych 14 stron Aneksu, złożonych w jeden tom o formacie A4. W dysertacji wyodrębniono siedem zasadniczych rozdziałów, a także załączniki (obejmujące Epilog, bibliografię, wykaz skrótów, streszczenie w j. angielskim, spisy ilustracji i tabel). Wykaz bibliograficzny jest dość obszerny (147 pozycje literatury, 95 pozycje aktów prawnych oraz 15 adresów stron internetowych). Znakomita większość przywoływanych pozycji jest ściśle związana z tematyką pracy i są to jednocześnie pozycje aktualne. Jak już jednak zaznaczono powyżej, przywoływane pozycje literatury są głównie elementami piśmiennictwa polskiego.

Poszczególne rozdziały poświęcone są wyodrębniającym się zagadnieniom. Zagadnienia wprowadzające ujęte są w rozdziale 1, podzielonym czytelnie i logicznie na części odpowiadające poszczególnym zagadnieniom.

W kolejnym rozdziale Autorka omawia historię i współczesne uwarunkowania ochrony przyrody w Polsce. W jego ramach skrótowo ale bardzo interesująco i odpowiednio do rangi zagadnienia przedstawia genezę zagadnienia. Na tym tle przedstawia także (jako uzupełnienie opisu form ochrony przyrody) zagadnienie ram legislacyjnych związanych z zagospodarowaniem przestrzennym. Zdaniem Recenzenta, z uwagi na temat i charakter podjętego zagadnienia kwestie ewolucji systemu planistycznego (w tym – planowania regionalnego) – zarówno regulacji jak i praktyki – zasługiwałyby na osobne, szeroko zakrojone omówienie. Dotyczy to w szczególności ram prawnych. Rozdział zakończono interesująco skonstruowanym podsumowaniem, obejmującym m.in. ciekawie przedstawioną syntezę informacji nt. form ochrony przyrody (str. 53). Dodać należy iż każdy z kolejnych rozdziałów został w podobny sposób skonkludowany, co uznać można za rozwiązanie modelowe.

W ramach rozdziału trzeciego Autorka przedstawiła kwestię zasobów przyrodniczych jako elementu kształtującego rozwój aglomeracji warszawskiej i łódzkiej. Podobnie jak w wypadku poprzednich rozdziałów, jest on skonstruowany logicznie i konsekwentnie. Autorka w sposób przemyślany koncentruje się tu na założeniach i historii formowania systemów terenów zieleni w wybranych miastach, jednocześnie koncentrując się na skali regionalnej. Interesująco przedstawia także ewolucję planowania rozwoju wybranych ośrodków. Nie mniej jednak – zdaniem Recenzenta – zabrakło tu generalnej refleksji nad modelami rozwoju aglomeracji. Dotyczy to zarówno sytuacji ośrodków polskich jak i zagranicznych – a dodać trzeba że praktyka w tym względzie jest dość bogata. Brak takiej refleksji uznać należy za pewien minus pracy. Niezależnie od tegoż, rozdział został przygotowany w sposób interesujący, a w ramach jego podsumowania Autorka zawarła słuszne (choć bolesne dla urbanistów) stwierdzenie o rozbieżności pomiędzy systemowym myśleniem o terenach zieleni w miastach a ułomną praktyką jego wdrażania.

Kolejny rozdział dysertacji poświęcony został Warszawskiemu Obszarowi Chronionego Krajobrazu w kontekście zachodzących zmian i założeń ochrony przyrody. W jego ramach Autorka przedstawiła charakterystykę ogólną obszaru oraz analizę procesów zachodzących w przestrzeni na przykładzie gminy Wiązowna. Nie kwestionując tego wyboru, Recenzent wnosi jednak o przedstawienie **dłaczego akurat ta gmina (oraz pozostałe dwie wybrane do omówienia w dalszej części dysertacji) została wybrana do szczegółowej analizy**. Uwagę zwraca bardzo staranne opracowanie charakterystyki gminy, w tym polityki planistycznej i systemu ochrony przyrody. Na tym tle Autorka bardzo interesująco pokazała niespójności pomiędzy polityką planistyczną a polityką ochrony krajobrazu. W dalszej części rozdziału Autorka omawia zapisy planistyczne dla wybranych obszarów – i znów nasuwa się pytanie o wybór akurat tych a nie innych obszarów. Podobnie, pewne wątpliwości Recenzenta budzi konieczność tak szczegółowego jak dokonała tego Autorka przedstawiania i analizowania zarówno planów miejscowych jak i wydawanych decyzji o warunkach zabudowy. Nie mniej jednak, w konkluzji rozdziału Autorka bardzo precyzyjnie wymienia główne problemy ochrony przyrody w kontekście polityki planistycznej. Obraz, jaki się z tej analizy wyłania, jest – zdaniem Recenzenta – miazdzący dla polskiego systemu (i praktyki) gospodarowania przestrzenią.

W bardzo podobny sposób skonstruowane są rozdziały piąty i szósty, dotyczące odpowiednio obszaru Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich oraz Kampinoskiego Parku Narodowego. Również i w tym przypadku obraz skali problemu jest zatrważający. Autorka trafnie wskazuje na specyfikę każdego z obszarów oraz problemów do rozwiązania, wynikających zarówno z tejże specyfiki jak i polityki planistycznej oraz polityki ochrony przyrody i/lub krajobrazu.

Podsumowaniem dysertacji jest rozdział siódmy, obejmujący analizę czynników destrukcji. Zdaniem Recenzenta, jest to główny, najważniejszy rozdział pracy – a mianowicie ponad 30-stronicowe opracowanie bazujące na wcześniej dokonanej szczegółowej analizie trzech starannie dobranych studiów przypadku. W jego ramach p. Krzysztofik zwraca uwagę na takie zagrożenia jak:

- Zależności legislacyjne pomiędzy prawem zagospodarowania przestrzennego a prawem ochrony przyrody (wskazując przy tym zarówno na elementy wzajemnie się uzupełniające jak i na luki w systemie);
- Zmiany w legislacji (skutkujące m.in. brakami w zakresie regulacji szczegółowych dla poszczególnych obszarów);
- Środki zastępcze (jak decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowaniu terenu czy też plany zadań ochronnych, ze szczegółowym opisaniem skutków ich stosowania).

Autorka kwestionuje także faktyczną hierarchiczność planowania przestrzennego, wskazując na daleko idące nieścisłości i niezgodności pomiędzy poszczególnymi dokumentami, których – co do zasady – nie powinno być. Podobnie jest z realizacją ponadlokalnych założeń ochrony przyrody w polityce przestrzennej. Na tym tle p. Krzysztofik słusznie konkluduje iż: „ustalenia dokumentów krajowych i regionalnych nie definiują założeń dla planowania

lokalnego w sposób wiążący, a raczej są analizą uwarunkowań przestrzennych i zbiorem postulatów dla obszaru, którego dotyczy”. Efektem tego jest przyznanie rozstrzygającej roli samorządom lokalnym, których priorytety rozwojowe są odmienne od ujętych w w/w politykach i dokumentach. W kolejnych podrozdziałach Autorka wykazuje słuszność (można by dodać – niestety) postawionych wcześniej tez, omawia skalę owej katastrofy którą opisuje oraz – w ramach podsumowania – określa rekomendacje dotyczące zmian w prawie i sposobach zarządzania gminą. Zdaniem Recenzenta, **ten ostatni element wymagałby zdecydowanego rozwinięcia**. Podobnie, interesujące byłoby **wskazanie także ew. przykładów pozytywnych**, mogących stanowić dla punkt odniesienia dla tychże rekomendacji.

Przedstawioną powyżej strukturę uznać należy za w poprawną, choć uwagę zwraca brak wyodrębnionej części poświęconej ewolucji legislacji i praktyki w odniesieniu do kwestii kształtowania przestrzeni w Polsce. Brak ten nie jest dyskwalifikującym, ale wskazane byłoby uzupełnienie dysertacji o ten element. Dodać jednak należy iż Autorka zawiera w szeregu rozdziałach wiele interesujących informacji dotyczących planowania dla poszczególnych analizowanych ośrodków. Niezależnie od tej uwagi uznać należy iż w ramach dysertacji wyodrębniono zarówno części wprowadzającą i podsumowującą, omówienie kwestii teoretycznych, przeprowadzenie szczegółowych badań na przykładzie wybranych ośrodków, szczegółową analizę w odniesieniu do wybranych obszarów i wreszcie określenie wniosków końcowych. Innymi słowy, ujęto w pracy zarówno sformułowanie celu badań i tezy, omówienie kontekstu badanego zagadnienia jak i przeprowadzenie szczegółowych badań w odniesieniu do wybranych ośrodków. Na tej bazie przebadano wybrany problem naukowy, formułując szereg konkluzji go dotyczących. Tak więc uznać można iż praca spełnia cechy rozprawy doktorskiej.

4. Uwagi merytoryczne do zawartości pracy

Jak już wspomniano, praca jest dobrze skonstruowana i spójna pod względem merytorycznym a poszczególne rozdziały (mimo pewnych braków zaznaczonych powyżej) stanowią dobrze uzupełniające się nawzajem elementy. Co ważne, **Recenzent nie dostrzegł w pracy jakichś szczególnych uchybień czy elementów o charakterze dyskusyjnym**.

5. Uwagi redakcyjne

Praca została przygotowana bardzo starannie pod względem graficznym i edytorskim. Wzbogaceniem tekstu pracy są liczne tabele i ilustracje, w tym opracowane przez Autorkę. Jedynym uchybieniem jest tu brak powołania tychże ilustracji i tabel w tekście.

Pracę także dobrze się czyta – Autorka posługuje się dobrym językiem, choć nieco zbyt często używa stylu dziennikarskiego – np. zadając samej sobie (lub czytelnikowi) pytania. Maniera ta nie jest przyjętą w pracach naukowych.

W pracy dostrzec można nieliczne literówki i usterki związane ze składem, co jednak w żadnej mierze nie wpływa na całościowy jej odbiór. Nie budzi także wątpliwości warsztat naukowy pracy – Autorka w bardzo dobry, dojrzały sposób posługuje się przypisami oraz powołaniami literaturowymi.

6. Wnioski końcowe

Autorka w przedstawionej rozprawie zrealizowała zamierzone cele. Tym samym, niezależnie od zgłoszonych w recenzji uwag, w mojej opinii rozprawa doktorska mgr inż. arch. Sylwii Krzysztofik spełnia kryteria stawiane przed rozprawami doktorskimi – albowiem rozwiązuje postawiony problem badawczy, wykazując się przy tym ogólną wiedzą teoretyczną w wybranej dziedzinie. Na tej podstawie stawiam wniosek o **przyjęcie recenzowanej pracy jako rozprawy doktorskiej i dopuszczenie jej do publicznej obrony**. Równocześnie – z uwagi na wysoki poziom pracy – **stawiam wniosek o wyróżnienie pracy**.

